

УДК 343.131:343.123.12

Ткаченко Владислав Віталійович

студент юридичного факультету

Сумського національного аграрного університету

ЗНАЧЕННЯ РОЗУМНИХ СТРОКІВ, ЯК ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

***Анотація.** Дану статтю автор присвячує дослідженню кримінального процесу та важливості призначення розумних строків як при досудовому розслідуванні та безпосередньо при розгляді справи у суді. Для досконального вивчення питання, постановки проблеми та висунення можливих рішень проведено аналіз вітчизняного та європейського законодавства розглянуто наукові роботи різних вчених, що досліджували це питання. Розглянуто судову практику ЄСПЛ та Верховного суду у справах щодо порушення строків кримінального провадження. Запропоновано рішення, що спростить трактування та надасть більш конкретне закріплене законом визначення.*

***Ключові слова:** кримінальне провадження, розумні строки, судовий розгляд, критерії призначення розумних строків, проведення досудового розслідування, права людини.*

Постановка проблеми. Важливим кроком до інтеграції вітчизняного законодавства до європейських стандартів є, насамперед реалізація та забезпечення прав людини як учасника кримінального провадження. З цією метою у 2012 році було прийнято новий Кримінально процесуальний кодекс України(далі КПК України), що безумовно зробило кримінально процесуальне судочинство в Україні більш демократичним. В ньому було

затверджено, у статті 2, основні завдання кримінального провадження, зокрема: захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду. Також у статті 7 було висвітлено перелік основних засад кримінального провадження, однією з яких є розумність строків. Цей принцип грає визначну роль у забезпеченні прав і свобод людини під час кримінального провадження.

О.О. Уварова у своїй монографії зазначає, що правові принципи загалом виступають своєрідними «нервовими центрами права», вимогами, яким повинні відповідати і підкорятися усі правові норми, щодо яких принципи мають пріоритет [1, с. 28-30]. Проте, у науковому середовищі є ще багато інших трактувань поняття принципу права. Юридична література в свою чергу визначає «принцип» аксіомою, яка є передумовою, своєрідною базою та основоположником теоретичних знань. Принципи сприяють усуненню суперечностей між окремими правовими приписами, підвищують ефективність механізму забезпечення прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження таку думку висловлює В. В. Городовенко [2, с. 9–14].

Провівши аналіз 2 Глави КПК України, слід зазначити що прослідковується неузгодження термінології, бо для тлумачення використовуються поняття-синоніми. Хоча не можна стверджувати, що поняття засад та принципу не мають відмінностей. На мою думку, це пов'язано з інтеграцією природного права до української правової системи, адже в ньому засади визначаються як основа права, що трактує сутність та зміст права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розумності строків, досліджували такі науковці, як: Ю. П. Аленін, В. Д. Басай, Б. Т. Безлепкін, С. О. Голунський, О. А. Гончаренко, В. В. Городовенко, М. О.

Громов, А. П. Гуляев, І. М. Гуткін, В. П. Даневський, А. Я. Дубинський, С. О. Заїка, Л. В. Карабут, В. Т. Маляренко, О. Р. Михайленко, О.О. Уварова, Г. В. Юркова, Л. В. Юрченко та інші. Проте, незважаючи на таку кількість дослідників в науці кримінального процесуального права досі не визначено чіткого поняття принципу «розумність строків», тому це питання є актуальним і на сьогоднішній день.

Метою статті є дослідження категорії «розумні строки» в кримінальному процесі України.

Виклад основного матеріалу. Однією з засад кримінального провадження згідно КПК України є розумність строків. Стаття 28 цього Кодексу зазначає, що розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Проте розумні строки не можуть перевищувати передбачені строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень.

Задля визначення суті та цільового призначення «розумних строків» слід визначити які критерії для їх встановлює чинний КПК України, а саме:

1) складність кримінального провадження, яка визначається з урахуванням кількості підозрюваних, обвинувачуваних та кримінальних правопорушень, щодо яких здійснюється провадження, обсягу та специфіки процесуальних дій, необхідних для здійснення досудового розслідування тощо;

2) поведінка учасників кримінального провадження;

3) спосіб здійснення слідчим, прокурором і судом своїх повноважень.

Також слід відзначити, що ці критерії носять оціночний характер [3].

У своїх наукових дослідженнях Безруков С.С. надає перелік особливостей згідно яких можна відрізнити оціночні поняття. Він зазначає, що ці поняття:

1) являють собою абстрактне відображення, і згідно цього їх зміст не можливо конкретизувати;

2) при застосуванні норм закону котрі мають оціночні поняття ураховуються обставини конкретного кримінального провадження;

3) за текстом закону ці поняття можуть не співпадати зі своїм значенням, що зумовлюється умовами при яких вони застосовуються.

4) відкритість та незамкнутість структури дозволяє додавати будь які ознаки до змісту оціночного поняття [4, с. 26].

Вчений В. І. Маринів зазначає, що для розуміння та вирішення питання про розумність строків слід досліджувати не лише вітчизняну судову практику, а й практику рішень ЄСПЛ, оскільки чинне кримінально процесуальне законодавство України не в змозі надати чітку відповідь на питання що являє собою початок та закінчення строку для визнання його «розумним» [5, с. 259–265].

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод у пункті 1 статті 6 зазначає, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення.

Обов'язковим до урахування при визначенні розумності строків є:

1) складність провадження;

2) поведінка учасників провадження;

3) порядок здійснення провадження, та його організація одним або декількома державними органами(слідчим, прокурором, судом);

4) яке значення провадження має для заявляючої сторони [6].

Цей перелік суміжний з тим, що викладено в КПК України, окрім того яке значення провадження має для заявляючої сторони. На мою думку, у справах цивільного провадження такий критерій має місце при визначенні

розумності строків, і навпроти у кримінальних провадженнях він недоцільний. Але не зважаючи на це, слід розглядати всі критерії визначення розумності строків для складання повного уявлення цього поняття при дослідженні питання.

Складність провадження містить в собі кваліфікацію злочину, і їх кількість, кількість учасників та їх ролі(виконавець, організатор, підбурювач та пособник) та ступень їх співучасті, обсяг матеріалів справи, експертизи та інші слідчі чи процесуальні дії, кількість осіб що мають бути допитані (підозрюваних, обвинувачених, потерпілих, свідків тощо), участь у провадженні осіб без громадянства чи громадян інших країн, необхідність звернення та вивчення практики міжнародного правосуддя по схожим справам.

Поведінка учасників провадженні відображається у належному чи неналежному виконанні своїх процесуальних обов'язків, зокрема до цього можна віднести: зловживання своїми процесуальними правами, надання чи ненадання доказів по справі з порушенням строків визначених у законі, дотримання умов запобіжного заходу, явка за викликом, заявлення завідомо безпідставного відводу судді, подання декількох позовів до одного відповідача з одного й того ж предмету позову або з тих самих підстав та умисне неповідомлення про осіб які мають бути залучені до судового процесу.

Порядок здійснення провадження, та його організація знаходить своє відображення у послідовному та своєчасному здійсненні слідчих та процесуальних дій; вчасному повідомленні про підозру особі; обґрунтованому законним чином зупиненні провадження; вчасному призначенні розгляду справи; виконанні своїх службових обов'язків співробітниками судового апарату; вчасному вжитті заходів забезпечення провадження; ефективності протидії зловживанню особами що приймають участь у провадженні своїми процесуальними правами; вчиненні дій що

спрямовані на пришвидшення слідчих чи процесуальних дій; дотриманні судовим органом строків постановлення вмотивованої ухвали чи вироку суду і направлення копій процесуальних рішень всім учасникам провадження.

Розглядаючи питання важливості значення провадження для заявляючої сторони слід зауважити що такий критерій є доречним лише при розгляді справ цивільного судочинства. Суть даного критерію полягає в тому яке значення для сторони позивача має предмет спору, що в свою чергу, в деяких випадках, потребує пришвидшення розгляду справи. Такими можна вважати трудові спори, спори пов'язані зі здоров'ям позивача, справи щодо встановлення опіки над неповнолітніми і так далі.

Щодо застосування принципу «розумності строків» у справах кримінального провадження можна відмітити велику кількість питань проблемного характеру. Безумовно найменша їх кількість виникає при досудовому розслідуванні. Це викликано тим, що:

- 1) Чинним КПК України встановлено строки досудового розслідування;
- 2) Обов'язок забезпечення дотримання розумних строків досудового розслідування покладено на прокурора та суд.
- 3) Особи що винні у порушенні строків досудового розслідування можуть бути притягнені до відповідальності.

Через те, що чинне законодавство не встановлює чітко визначені строки судового розгляду, не встановлює хто має виконувати нагляд за дотриманням розумних строків судового розгляду, та за наявності інших проблем при притягуванні осіб до відповідальності найбільше випадків затягування процесу виникає саме на стадії судового розгляду справи.

Якщо під час розгляду справ кримінального провадження українськими судами порушується принцип дотримання «розумності строків» і виникають складнощі з притягненням винних до

відповідальності, виникає змога вирішення питання на міжнародному рівні. Європейський суд з прав людини неодноразово виносив рішення щодо визнання дій органами влади такими що порушують принцип «розумності строків». Провівши дослідження судової практики ЄСПЛ буде доречним стверджувати, що Україні, як державі з європейським інтеграційним курсом, потрібно розробити та прийняти дієві засоби що забезпечать дотримання розумності строків у справах кримінального провадження. Яскравим прикладом цього є Польща, при винесенні рішення по справі «Кудла проти Польщі» від 26.10.2000 ЄСПЛ зазначив, що було допущено порушення статті 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, зокрема право на ефективний засіб правового захисту, в тому, що заявник не мав засобів правового захисту, щоб скористатися правом на судовий розгляд упродовж «розумного строку». З огляду на це суд присудив заявникові 30 000 польських злотих за моральну шкоду і 20 000 — за судові витрати [7]. Задля забезпечення виконання цього рішення Польща прийняла Закон «Про скарги на порушення права сторони у судовому провадженні на розгляд справи в розумний строк» який датується 17 червням 2004 року. Згодом Італія, Португалія, Фінляндія та Хорватія прийняли схожі закони.

Україною задля забезпечення додержання Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та суттєвому зменшенні підстав для подання заяв проти України до Європейського суду з прав людини 26 лютого 2006 року було прийнято Закон «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Проте цей Закон, нажаль, не встановив чіткого механізму відновлення порушених прав що були викликані порушенням принципу «розумності строків» як у досудовому розслідуванні так и при судовому розгляді на державному рівні.

Міністерство юстиції України ще у 2006 році намагалось розробити нормативно-правовий акт що врегулював би питання «розумності строків» у кримінальному провадженні, законопроект № 3665 «Про внесення змін до

деяких законодавчих актів України щодо захисту права особи на досудове провадження, розгляд справи судовим органом або виконавче провадження протягом розумного строку» був розглянутий Верховним Судом та його положення були визнані концептуально неприйнятними і необґрунтованими. Це обґрунтовано тим, що він не враховує останніх рекомендацій структур Ради Європи, зокрема викладених у Звіті щодо ефективності національних засобів правового захисту, прийнятому Венеціанською комісією на 69-му пленарному засіданні 15–16 грудня 2006 року, Звіті Європейської комісії з питань ефективності правосуддя, рішеннях Великої палати Європейського суду з прав людини у групі справ “Апічелла-Кочіарелла”. Також Верховний Суд зазначив, що прийняття законопроекту в запропонованій редакції жодним чином не вважатиметься виконанням зобов’язань Україною згідно зі статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, оскільки не призведе до реалізації основного інтересу особи – прискорення судового розгляду.

Проте, незважаючи на викладені вище недоліки, законопроект також встановлював норму, у п. 11, згідно якої рішення суду про задоволення позову стає підставою для притягування особи чи групи осіб які спричинили обставини порушення права особи на розумність строку досудового розслідування та судового розгляду до відповідальності [8].

Доречним також буде зазначити, що у законодавство постійно вдосконалюється та розвивається у питанні дотримання розумності строків, тому вже зараз кримінальні провадження можуть проводитись на підставі угод, процесуальні дії вчиняються у режимі відео-конференції, а також провадження щодо кримінальних проступків можуть розглядатись у спрощеному порядку, тощо.

Висновки. На сьогоднішній день здійснення судового розгляду справ кримінального провадження у розумні строки залишається актуальною проблемою. Не зважаючи на те, що якісь кроки для вирішення цього

питання вже були зроблені не можна сказати що їх достатньо. Вважаю за потрібне запропонувати замінити поняття «розумні строки» на «процесуальні строки» чітко закріпивши в законодавстві їх межі та обставини що можуть вплинути на їх подовження. Вирішуючи питання відповідальності за недотримання органами судової влади строків провадження слід визначити порядок, підстави та ступень покарання для суддів за умисне затягування процесу, а також закріпити порядок відшкодування збитків що були завдані затягуванням процесу.

Література

1. Уварова О.О. Принципи права у правозастосуванні: загальнотеоретична характеристика. 2012. С. 28-30.
2. Городовенко В. В. Реалізація принципів судової влади в КПК України 2012 р.: концептуальний аналіз. *Адвокат*. 2012. № 7. С. 9–14.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17> (дата звернення: 07.10.2022)
4. Безруков С. С. Оценочные понятия и термины в уголовно-процессуальном законодательстве : автореф. дис. канд. юрид. наук 12.00.09. М., 2001. С. 26.
5. Маринів В. І. Особливості реалізації окремих засад кримінального провадження у судах апеляційної та касаційної інстанцій. *Право України*. 2013. № 11. С. 259–265.
6. Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (1950 р.), ратифікованої Верховною Радою України 17 липня 1997 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 07.10.2022)

7. Рішення Європейського суду з прав людини від 26.10.2000 по справі «Кудла проти Польщі» (Judgment in the case of Kudla v. Poland). URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=327> (дата звернення 09.10.2022)
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту права особи на досудове провадження, розгляд справи судовим органом або виконавче провадження протягом розумного строку : проєкт закону України від 28.01.2009 № 3665. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF2TT00A.html (дата звернення: 09.10.2022)